

Når en elev i klassen har cerebral parese – hvad så?

om undervisning af børn og unge med spastisk lammelse

Spastikerforeningen

Forord

Formålet med dette hæfte er at give undervisere, primært lærere i folkeskolen og på specialskoler, en større viden om elever med cerebral parese (CP) (spastisk lammelse). Herunder generelle beskrivelser af funktionsniveau og specielle behov, samt ikke mindst hvilke krav det stiller til undervisningen. Udfordringerne kan være store, ikke kun for eleven med CP, men også for de øvrige elever i klassen, lærerne og hele det sociale miljø på skolen.

Samtidig fortæller hæftet om årsagerne til CP-elevens reaktionsmønstre og giver anvisninger på, hvor læreren kan sætte ind med støtte, så skoleforløbet bliver en gevinst for alle. Det er i den forbindelse vigtigt, at de øvrige elever og lærere fra starten bliver informeret om eleven med CP, således at hele det inkluderende beredskab er parat til udfordringen. Et godt og tæt teamwork mellem alle implicerede lærerkræfter og andre ressourcepersoner er alt afgørende for, at den faglige opgave kan løses med et godt resultat. Det kræver, at alle er 'klædt godt på' til opgaven, inden eleven starter, og efterfølgende løbende evaluerer og justerer indsatsen.

Hæftet er udarbejdet af psykolog og ph.d. Louise Bøttcher i samarbejde med Spastikerforeningen. Udgivelsen er støttet økonomisk af spastikeren Gerda Glottrup, der aldrig selv opnåede at få et mindeværdigt skoleforløb, som hun kunne se tilbage på med glæde.

Spastikerforeningen

Udgivet af:

Spastikerforeningen
Flintholm Allé 8, 2000 Frederiksberg
Tlf. 38 88 45 75
Mail: spastik@spastik.dk
www.spastikerforeningen.dk
Oplag: 5.000
Udgivet: 2011
ISBN 978-87-90936-09-9
EAN 9788790936099

Tekst:

© Louise Bøttcher, Adjunkt, PhD
Danmarks Pædagogiske Universitetsskole,
Aarhus Universitet
Institut for Læring, Tuborgvej 164,
2400 København NV
Fotos: Benjamin Steengaard Rasmussen

Design, prepress og tryk:

Cool Gray A/S

Indhold

Forord	2	Den didaktiske udfordring i relation til elevens vej gennem skoleforløbet	19
Hvad er cerebral parese?.....	4	Indskoling.....	19
Forberedelse og god planlægning er en vigtig forudsætning	6	Mellemtrin.....	20
De fysiske rammer	6	Udskoling	21
Undervisningsmaterialer.....	6	Psykiske og børnepsykiatriske problemer.....	24
Tekniske hjælpemidler	6	Den pædagogiske udfordring	26
Typiske kognitive vanskeligheder	9	Mindske uoverensstemmelsen mellem barn og omgivelser	26
Perception	9	At fremme inkludering af barnet med CP	28
Opmærksomhed.....	9	Information til kammeraterne i klassen om eleven med CP	29
Hukommelse	10	Hvad har klassekammeraterne brug for at vide?.....	29
Sprog	11	Hvor kan man få mere information om undervisning af børn med CP? ..	29
Eksekutive funktioner	11	Om Spastikerforeningen	32
Neuropsykologisk undersøgelse	13		
Ikke-fagspecifikke indlæringsvanskeligheder	14		
Fagspecifikke indlæringsvanskeligheder	17		
Matematik.....	17		
Dansk & sprogfagene	17		
Natur & teknik	17		
Idræt & kreative fag	18		

Hvad er cerebral parese?

Cerebral parese (CP) er en paraplybetegnelse for en gruppe af udviklingsforstyrrelser, bredere kendt som spastisk lammelse. Børn med CP udgør en meget sammensat handicapgruppe, der både rummer børn, som fremstår mere eller mindre upåfaldende, børn der hverken kan gå eller spise ved egen hjælp samt et bredt spektrum mellem disse yderpunkter.

CP skyldes en medfødt eller tidligt opstået skade i hjernen, der blandt andet rammer de motoriske områder eller de områder, som leder signaler mellem de motoriske områder og musklerne. Ofte er andre hjerneområder dog også involveret, således at børnene i tilgift har sensoriske, perceptuelle, kommunikative, kognitive og/eller adfærdsmæssige vanskeligheder sammen med de motoriske funktionsnedsættelser. Epilepsi er også forholdsvis udbredt blandt børn med CP.

Nogle børn og unge med CP oplever ikke andre problemer end det lette motoriske handicap. Som lærer er det dog vigtigt at vide, at der er en relativ stor andel børn og unge med CP, som udvikler forskellige typer af vanskeligheder i tillæg til det motoriske handicap. Det kan være indlæringsvanskeligheder, kommunikationsvanskeligheder, sociale vanskeligheder eller forskellige typer af psykiske eller psykiatriske vanskeligheder. Nogle af vanskelighederne har en direkte sammenhæng med hjerneskaden. Andre opstår, fordi barnet med CP har flere udfordringer end sine kammerater i forhold til at skulle gå i skole og fungere på samme betingelser som sine kammerater uden CP. Som lærer har man mulighed for at hjælpe barnet med begge typer af problemer.

Forberedelse og god planlægning er en vigtig forudsætning

At få en elev med CP i klassen er en udfordring på det pædagogiske og didaktiske niveau – hvilket denne pjece fokuserer på. Men der er også en række fysiske og praktiske udfordringer, som skal forberedes og løses, før de bliver til barrierer og problemer.

De fysiske rammer

En del elever med CP vil have motoriske vanskeligheder og følgelig problemer med at bevæge sig rundt på skolen. Nogle vil sidde i kørestol, andre vil bruge forskellige former for ganghjælpemidler, mens nogle blot vil være dårligt gående uden nødvendigvis at bruge hjælpemidler.

Derfor er det vigtigt, at de fysiske rammer er i orden fra dag et. Sørg derfor for, at skolen bliver tilgængelig-hedstjekket, før eleven starter. Dårlig tilgængelighed – og alle de nødløsninger der følger heraf – er uværdigt for eleven. Og dårlig tilgængelighed sætter eleven fagligt tilbage. Alt for meget tid og alt for mange ressourcer bliver brugt på at overkomme simple praktiske problemer, hvilket er tid og ressourcer, som går fra indlæring og faglighed.

Husk at gode orienteringsforhold, skiltning mv. også er en del af god

tilgængelighed for mennesker med CP. Det kan være en del af de kognitive vanskeligheder, at eleven har svært ved at orientere sig og finde vej mellem forskellige dele af skolen.

Undervisningsmaterialer

Rettidig omhu og planlægning er nøglebegreber, når det handler om undervisningsmaterialer. En del elever med CP vil have behov for særlig tilrettede undervisningsmaterialer og undervisningsmidler i andre formater end de gængse. Det kan f.eks. være undervisningsmaterialer på lyd, eller i formater som kan læses på en computer. Hvis eleven med CP ikke konstant skal være bagud eller i venteposition i forhold til sine undervisningsmaterialer, så kræver det typisk en lidt mere langsigtet planlægning. Det er alfa og omega, at undervisningsmaterialerne er fremme til tiden.

Tekniske hjælpemidler

Mange elever med CP vil benytte sig af alle mulige former for tekniske hjælpemidler. Det kan være avancerede el-kørestole evt. integreret med kommunikationshjælpemidler, talemaskiner, bærbare pc'ere med forskellige kompenserende programmer. Hvis

undervisningen og integrationen i klassen skal lykkes, er det afgørende vigtigt, at hjælpemidlerne virker og fungerer efter hensigten. Det er ødelæggende for CP-elevens motivation, rytmen i undervisningen og de øvrige elevers accept og tolerance, hvis hjælpemidlerne ikke virker.

Derfor er det af afgørende betydning for integrationen i klassen, at lærerne har et relativt godt kendskab til de hjælpemidler, eleven med CP bruger. At kunne genstarte en maskine eller få et program, der er gået ned, op at køre igen – er nødvendige forudsætninger. Skal de tekniske hjælpemidler, f.eks. talemaskiner, fungere, så kræver det

også, at der er programmeret til de behov, der skal opfyldes. Har man geografi, så nytter det ikke noget, at ens talemaskine kun er programmeret med ord, som handler om dansk eller matematik.

At få en elev med CP i klassen og på skolen kræver derfor, at alle de lærere, eleven får, har et vist forhåndskendskab til de hjælpemidler, eleven benytter. Og det er nødvendigt, at der er aftalt helt klare procedurer for, hvordan og hvor der kan rekvireres hjælp, hvis behovet opstår. Et hjælpemiddel, der ikke fungerer, er det samme som at sætte eleven helt ud af spillet – både fagligt og socialt.

Typiske kognitive vanskeligheder

En del børn med CP har kognitive vanskeligheder. Nogle har psykisk udviklingshæmning, det vil sige, at de fungerer på et lavt niveau på alle kognitive områder. Andre har et normalt eller højt kognitivt funktionsniveau inden for flere områder, men har alligevel specifikke vanskeligheder. Typiske kognitive vanskeligheder er:

Perception

Hjerneskaden kan være placeret de steder i hjernen, som leder eller bearbejder sanseindtryk og gør det vanskeligere for barnet at opfatte sanseindtryk fra f.eks. synet, hørelsen eller følesansen. Det kan give barnet vanskeligheder med at opfatte og bearbejde rumlige forhold. Nogle børn med CP har også svært ved at koordinere opfattelsen af visuelle forhold med den motoriske styring af f.eks. hånden.

Når syns- eller hørevanskeligheder udspringer af forstyrrelser i hjernen, kan de som oftest ikke afhjælpes med f.eks. briller eller høreapparat. Det kan i stedet være nødvendigt at finde andre måder at kompensere på. Et barn med nedsat synsskarphed kan have svært ved at læse skrift i almindelige bøger, fordi den nedsatte synsskarphed bevirker, at bogstaverne flyder sammen. Men hvis teksten forstørres, kan

barnet godt skelne de enkelte bogstaver fra hinanden.

Børn med CP kan også have sensoriske funktionsnedsættelser, som kan afhjælpes med f.eks. høreapparat eller briller. I så fald er det naturligvis vigtigt at være opmærksom på, om barnet benytter hjælpemidlerne i undervisningen.

Opmærksomhed

Opmærksomhedsforstyrrelser er ret udbredte. Opmærksomheden består af flere forskellige delfunktioner, der varetages af forskellige hjernemæssige områder. Samtidig er vores opmærksomhed afhængig af en velfungerende informationsbearbejdning mellem de forskellige områder for at kunne virke og udvikles optimalt. Det er grunden til, at opmærksomhedsforstyrrelser er udbredte, ikke bare blandt børn med CP, men blandt børn med hjerneskader eller ubalance i hjernemæssige processer i det hele taget.

Hos børn med CP kan opmærksomhedsvanskelighederne komme til udtryk ved, at barnet har sværere ved at fastholde sin opmærksomhed i længere tid eller bliver lettere afledt af uvedkommende lyde eller indtryk. En del børn med CP kan også have særlig svært ved at gøre to ting på én gang.

Hukommelse

Hukommelse dækker ligesom opmærksomhed over en række forskellige delfunktioner fordelt mange steder i hjernen, men med stort indbyrdes samarbejde. Der er for det første en indledende arbejdshukommelse, der både fungerer som modtagelse for ny information og som stedet, hvor information kan bearbejdes. Arbejdshukommelsen har en begrænset kapacitet. Denne kapacitet udvikles gradvist

gennem barndommen og når normalt et niveau svarende til voksnes omkring 12-års alderen.

For det andet er der vores langtidshukommelse, der både omfatter hukommelse for egne oplevelser, beskeder og faglig viden. Langtidshukommelsen trækker på evnen til at relatere og strukturere både oplevelser og fagligt stof i forhold til sproglige kategorier og tidligere erfaringer.

En del børn med CP har problemer med hukommelsen. Nogle gange skyldes vanskelighederne, at barnet f.eks. har svært ved at opfatte visuelle indtryk. Når indtrykket blev opfattet dårligt i første omgang, vil det efterfølgende også være svært for barnet at huske det. I det tilfælde kan barnet have brug for hjælp til at opfatte materialet frem for egentlig hukommelsesstøtte.

En anden type af hukommelsesvanskeligheder, der er fundet blandt nogle børn med CP, er vanskeligheder med at overføre og strukturere materiale fra arbejdshukommelsen til langtidshukommelsen. Barnet kan godt opfatte materialet, men det bliver indkodet rodet og uden orden, således at barnet efterfølgende har svært ved at komme i tanke om det igen, når det f.eks. skal bruges til at løse en opgave den næste dag. Her har barnet brug for hjælp til at organisere indkodningen og igen til at genkalde sig stoffet, når det skal bruges.

Sprog

Det sproglige område, evnen til at forstå og formulere sig, er ofte velfungerende. Hos mange børn med CP er den sproglige opfattelse og evne til at bearbejde indtryk og materiale sprogligt netop barnets stærke side. CP udelukker dog ikke sproglige vanskeligheder, f.eks. i forhold til at forstå og bearbejde komplekse sætninger.

En del børn med CP har problemer med stemmeføring eller udtale. Disse vanskeligheder skyldes hjernemæssige forstyrrelser af styringen af f.eks. mundmotorik frem for forstyrrelser i selve områderne for sprog. Meget lav stemmeføring eller utydelig tale kan naturligvis påvirke barnets kommunikation.

Eksekutive funktioner

De "eksekutive", eller overordnede styringsfunktioner, er et stort, sammensat område af højere mentale funktioner, der omfatter evnen til at strukturere opgaver, finde løsninger, afprøve forskellige løsninger, løbende vurdere sine egne løsninger og om ens handlinger passer til situationen. En del børn med CP har større eller mindre vanskeligheder inden for dette område. Som nævnt ovenfor kan eksekutive problemer også give vanskeligheder med at huske, fordi barnet ikke kan finde ud af at bruge en strategi til at indkode materialet, f.eks. gentage det for sig selv eller finde et bestemt mønster og derfor har sværere ved at huske det senere. Problemer på dette område, f.eks. med at hæmme impulser til at handle, når de ikke passer til situationen, kan også betyde, at barnet får vanskeligheder i forhold til at begå sig socialt.

Eksekutive vanskeligheder kommer til udtryk i både adfærd og tænkning. Der

skelnes mellem forskellige typer af problemer, men det samme barn kan

godt have vanskeligheder inden for flere af områderne:

- **Impulsivitet.** Barnet reagerer umiddelbart på indtryk udefra eller på tanker og ideer, det selv får.
- **Kaos.** Problemet med at strukturere indtryk og opgaver kan betyde, at barnet oplever sin hverdag som kaotisk. Andre kan også opleve, at barnet forstyrrer ordenen i f.eks. klassen, fordi det har svært ved at handle i forhold til de uskrevne regler for, hvornår man gør hvad.
- **Manglende initiativ.** Kan både skyldes, at barnet har svært ved at få ideer til f.eks. en opgave eller en leg, eller til at barnet ikke på egen hånd kan finde ud af, hvad det skal starte med f.eks. ved opgaveløsning.
- **Perseveration.** At sidde fast i samme spor. Barnet har svært ved at slippe en igangværende aktivitet eller tankegang og gå over til noget andet.
- **Monitorering.** Evnen til at overvåge egne tanker og handlinger samt korrigere dem. Problemer med monitorering viser sig ved, at barnet har svært ved at ændre adfærd, hvis der laves om på situationen her og nu eller fremtidige mål.
- **Planlægning.** Barnet kan have svært ved at planlægge en opgave i forhold til tid og indsats, og det indebærer, at barnet ofte har vanskeligheder ved at arbejde strategisk og hensigtsmæssigt hen imod målet i forhold til en given opgave.
- **Store følelsesmæssige udsving.** Barnet bliver meget ked af det, sur, glad, set i forhold til barnets alder og den situation, der har udløst følelsen. Barnet kan også have svært ved selv at komme videre fra sin følelsesmæssige reaktion.

Neuropsykologisk undersøgelse

Ikke to børn med CP er ens. De beskrevne kognitive vanskeligheder kan derfor være til stede i mange grader og kombinationer hos børn med CP. Der er også børn med CP, som ikke har kognitive vanskeligheder. For at kunne støtte elevens indlæring optimalt i det videre forløb er det en forudsætning,

at eleven får foretaget en neuropsykologisk undersøgelse.

Formålet med den neuropsykologiske undersøgelse er at afklare, om barnet har specifikke vanskeligheder. Resultatet af denne undersøgelse kan bruges til at pege på, om barnet med CP har særlige biologiske kognitive betingelser for sin indlæring.

Ikke-fagspecifikke indlæringsvanskeligheder

En del af de typiske kognitive vanskeligheder forbundet med CP kan i princippet få indflydelse på alle skolefag.

- Skrivning af tal og bogstaver er ofte mere langsommeligt og besværligt. Det langsomme motoriske tempo kan for det første skyldes barnets motoriske funktionsnedsættelse. En anden mulighed er, at barnet har vanskeligheder med at reproducere tal og bogstavers visuelle form og retning. Begge typer af vanskeligheder betyder, at det tager længere tid at få automatiseret håndskrift.
- Nogle børn afledes let, både udefra af f.eks. støj eller synsindtryk, og indefra af handleimpulser eller tanker, som barnet har sværere ved at undertrykke eller udsætte.
- Barnet kan gennemgående have et lavere arbejdstempo. Det er længere om at opfatte en tekst eller opgave, bearbejde materialet og løse opgaver.
- Barnet kan have svært ved at planlægge og strukturere opgaver, sammenholdt med jævnaldrende.
- Barnet kan have svært ved at skifte fra en type opgaver til en anden.
- Barnet kan reagere stærkere følelsesmæssigt på situationer i timerne eller frikvartererne og have svært ved selv at falde ned og blive parat til at indgå i den fælles undervisning.
- Hvis barnet har betydelige eksekutive vanskeligheder, kan det have svært ved på egen hånd at blive parat til at lære; at sidde på sin plads, have de nødvendige bøger og skriveredskaber klar (og bordet ryddet for uvedkommende ting og sager), have opmærksomheden rettet mod læreren og de fælles undervisningsaktiviteter eller sit eget arbejde. I det hele taget finde ud af hvordan den igangværende aktivitet passer ind i dagens øvrige struktur.

Fagspecifikke indlæringsvanskeligheder

Nogle kognitive vanskeligheder kommer især til udtryk i bestemte fag.

Matematik

Rigtig mange af de nævnte kognitive vanskeligheder kan påvirke barnets læring af regning og matematik. Vanskeligheder med at opfatte og operere med rumlige forhold gør det svært at afgøre størrelsesforhold, spejle figurer og f.eks. afgøre, hvilket tal der skal trækkes fra et andet tal i problemregning. Også sekventielle vanskeligheder ses ofte. Det betyder, at eleven generelt har svært ved talbehandling, herunder at overskue talrækkefølger i eksempelvis gangetabellerne.

Eksekutive vanskeligheder kan betyde, at barnet har problemer med selv at finde en strategi til at løse matematikopgaver i f.eks. problemregning eller har svært ved at skifte mellem regnearter. Hvis vanskelighederne er meget lette, kan det være de først kommer til udtryk, når barnet skal til at arbejde med mere kompliceret matematik, hvor lette vanskeligheder med f.eks. arbejdstempo, fleksibilitet eller analyse af rumlige forhold gør det svært for barnet at fastholde en flydende arbejdsproces eller at nå opgaverne inden for samme tidsrum som de andre elever.

Dansk & sprogfagene

Barnets læseindlæring kan blive påvirket på flere måder. De perceptuelle vanskeligheder kan gøre det sværere for barnet at afkode ordet visuelt og lydligt. Det generelle nedsatte arbejdstempo kan give en lavere læsehastighed og derved også få indflydelse på barnets læseforståelse, hvis barnet ikke kan nå at holde sætningens start i hovedet frem til, det når til slutningen af sætningen. De kognitive funktionsnedsættelser kan ligeledes påvirke barnets stavning, bl.a. fordi den mere besværlige skrivning og de perceptuelle problemer med lyddekodning kan gøre staveprocessen mindre flydende.

Eksekutive problemer kan påvirke barnets læsning og forståelse af længere og sværere tekster, hvor det er nødvendigt at analysere og strukturere materialet og sætte det i relation til danskfaglige begreber som f.eks. genre.

På grund af fællestrækkene mellem dansk og sprogfagene i øvrigt, vil mange af de nævnte vanskeligheder også kunne påvirke sprogfagene, særligt den skriftlige side.

Natur & teknik

Et fag som natur & teknik kombinerer på mange måder elementer fra både

læsning og arbejde med rummelige relationer f.eks. i form af kort og grafer. Et barn, som har vanskeligheder inden for både læsning og rumlig repræsentation, kan derfor være dobbelt udfordret i et fag som natur & teknik, mens et barn, hvis vanskeligheder mest ligger inden for det ene område, til en vis grad kan kompensere med færdigheder fra det andet område, især hvis læreren er opmærksom på, at det pågældende barn har stærke og svage sider i forhold til at arbejde med faget.

Idræt & kreative fag

De motoriske funktionsnedsættelser kan gøre det vanskeligere for barnet med CP at deltage i idræt og de kreative og musiske fag. Da fagene netop kræver elevernes praktiske deltagelse, er det vigtigt, at læreren tænker i, hvordan barnet med CP kan få mulighed for at indgå aktivt i undervisningen. Nogle børn kan måske lave det samme som klassekammeraterne, blot med nogen hjælp, mens andre med fordel kan få en anden opgave eller en særlig rolle i aktiviteten.

Den didaktiske udfordring i relation til elevens vej gennem skoleforløbet

Indskoling

Den langsommere automatisering af afkodning og skrivning af tal og bogstaver betyder, at barnet bruger meget tid på den del af processen og har mindre tid til at løse selve skoleopgaven. Et andet problem er den kognitive kapacitet. Den menneskelige hjerne og de kognitive funktioner er et system med en begrænset kapacitet. F.eks. kan vores opmærksomhed kun rumme et vist antal elementer. Hvis barnet skal bruge en uforholdsmæssig stor del af sin kognitive kapacitet f.eks. på at skrive hvert enkelt tal i en regneopgave, bliver der mindre kapacitet tilbage til selve udregningen. Det er uheldigt, hvis udregningen er det vigtigste. Begge problemer – tid og kapacitet – kan løses ved, at læreren udvælger, hvad der er centralt for barnet at arbejde med i den pågældende aktivitet. Hvis det er selve det at mestre addition og subtraktion, kan barnet lattes for det skrivemæssige ved at bruge computer, eller ved at en hjælper skriver for barnet.

Hvis barnet har kognitive vanskeligheder inden for områderne perception, opmærksomhed eller eksekutive funktioner, er det vigtigt at vurdere undervisningsmaterialernes egnethed i

forhold til barnets kognitive vanskeligheder. Mange matematikbøger er udformet med flere forskellige typer af opgaver og regnearter på hver side. Hvis barnet har svært ved at fastholde sin opmærksomhed over længere tid, kan denne afveksling være en hjælp. Men afvekslingen er forstyrrende for et barn, som har svært ved at skifte fra den ene regneart til den anden. Det ses f.eks. ved, at barnet ofte overser, at opgavetyper er skiftet fra addition til subtraktion og derfor fortsætter med at lægge tallene sammen. Nogle børn med lette vanskeligheder kan have gavn af hjælp til at blive opmærksomme på skiftene.

Andre børn med større vanskeligheder har brug for at arbejde med materiale, der i højere grad tilgodeser deres behov for at blive ved den samme type opgave, når de f.eks. er ved at indøve addition og subtraktion. En side med mange forskellige billeder, farver og typer af opgaver kan også virke distraherende på elever med fokuseringsvanskeligheder.

Selvom alle børn i indskolingens første klasser skal lære, hvad det vil sige at gå i skole og blive klar til at lære, kan det godt vise sig, at barnet med CP i særlig

grad har brug for at kravene gøres tydelige. Overordnet handler det om at hjælpe barnet til at regulere sin adfærd, så det kan deltage i undervisningen på en måde, der er acceptabel for læreren og de andre i klassen. Og samtidig sikre at barnet med CP får et læringsmæssigt udbytte, så det kan udvikle sig fagligt og nå et niveau, der gør det i stand til at fortsætte på mellemtrinnet.

Barnet kan have brug for at distraherende stimuli mindskes for at gøre det nemmere at fastholde opmærksomheden på det relevante. Læreren kan tænke over at skabe overblik for barnet ved at fortælle, hvad det skal gøre, hvor hen og hvor længe. Nogle

børn har glæde af et dagsskema, hvor de kan se aktiviteter og skift i aktiviteter.

Mellemtrin

Overgangen til mellemtrinnet betyder en overgang til at arbejde med større selvstændighed og med flere forskellige fag, herunder sprogfag. Mellemtrinnet bygger i høj grad oven på færdigheder, barnet gerne skulle have lært i løbet af indskoling. Det er derfor vigtigt at være opmærksom på, om barnet har lært at læse, skrive og regne på et niveau, der svarer til klasse trinnet. Et lavere læsetempo kan have betydning og indflydelse på barnets arbejde i mange forskellige fag - f.eks. problemregning, engelsk, natur

& teknik - medmindre der didaktisk tages højde for dette, så en mindre og afgrænset vanskelighed ikke får lov at udvikle sig til et mere omfattende problem. Læsning kan f.eks. foregå sammen med læreren eller en makker, således at barnet med CP får mulighed for at koncentrere sig om udregningen eller oversættelsen til dansk frem for at gå i stå over læsningen. Den kan der så arbejdes med på et andet tidspunkt.

Det gradvist stigende faglige niveau betyder, at der løbende er brug for at vurdere barnets behov for hjælpemidler. For nogle børn vil skrivning i hånden fortsat være så anstrengende og tidskrævende, at en computer vil være et oplagt hjælpemiddel, der kan give barnet overskud til i stedet at koncentrere sig om det faglige indhold.

Hvis barnet med CP har eksekutive vanskeligheder, kan det have sværere

ved selv at skulle begynde at arbejde mere selvstændigt. Barnet har fortsat brug for mere klare rammer i forhold til, hvad det skal lave, hvordan det skal arbejde med opgaven, hvor det skal sidde og arbejde, hvad resultatet skal være (skriftligt, en planche etc.) og hvornår arbejdet skal være færdigt.

Børn med nedsat arbejdshastighed vil fortsat have brug for ekstra tid.

Udskoling

I udskoling øges kravene til at arbejde med større selvstændighed og med større opgaver, hvilket er en udfordring for børn med CP og eksekutive vanskeligheder. Projektarbejde er et godt eksempel på en arbejdsform, som kan være uoverskuelig at komme i gang med og gennemføre, medmindre barnet får hjælp til en eller flere af opgaverne i arbejdsprocessen, herunder:

- Idégenerering og idéudvælgelse.
- Opstilling af mål og delmål, der skal arbejdes med.
- Udarbejdelse af plan for hvordan man kan søge information, og hvordan man kan dele arbejdsopgaverne i en gruppe.
- Løbende vurdering af hvor og hvor langt man selv eller gruppen er i arbejdsprocessen.

De nævnte opgaver er ofte en udfordring for mange af børnene i klassen, men hvor de fleste børn vil komme i gang med opgaven, eventuelt efter en indledende frustration og mulighed for at henvende sig til læreren, så kan børn med CP og eksekutive dysfunktioner komme til at hænge fast i den indledende frustration, fordi de mangler de kognitive forudsætninger for at finde ud af, hvad de har brug for hjælp til. Hele processen fremstår uoverskuelig og uigennemskuelig. Projektarbejdet må derfor hjælpes bedre på vej. Nogle gange kan en skriftlig plan være tilstrækkeligt til at hjælpe barnet i processen. Andre gange er barnet nødt til at have en 'proces-konsulent' i form af læreren eller en anden hjælper, der ved hjælp af spørgsmål hjælper barnet gennem processen.

På sigt er det en god idé, at børn med CP og eksekutive vanskeligheder træner i at planlægge og gennemføre projektlignende processer på egen hånd, da det er en forudsætning for meget læring senere i uddannelses-systemet. I første omgang handler det om at støtte barnet i at gå gennem trinnene i en allerede beskrevet proces. Det næste skridt er, at barnet selv arbejder med at opstille en plan, ofte støttet af en voksen person.

Udskolingen stiller stadig større krav til læsning, både i form af højere læseniveau og øget omfang. Børn med CP, som læser langsomt, kan få sværere ved at følge med, hvis der er tidsfrister inden for en lektion. Både langsomt forarbejdningstempo, perceptuelle vanskeligheder og eksekutive vanskeligheder kan også gøre det svært for barnet med CP at skimme en tekst. Her kan det være nødvendigt at kompensere med ekstra tid, kortere tekst og eksplicit undervisning i læsestrategi. Det er ligeledes vigtigt at være opmærksom på, om barnet har brug for ekstra tid eller hjælpemidler i forbindelse med afgangseksamener.

Afhængig af barnets konkrete funktionsnedsættelse vil spektret af mulige uddannelser og jobs ofte være mindre. Forskellen mellem jobmulighederne med og uden uddannelse er endnu større for unge og voksne med handicap end for unge og voksne uden. Læringen i udskolingen og muligheden for at få en god afgangseksamen er derfor af afgørende betydning for fremtidsmulighederne for børn med CP.

Psykiske og børnepsykiatriske problemer

En stor, dansk og europæisk undersøgelse blandt børn med CP peger på, at deres livskvalitet er lige så god som blandt jævnaldrende uden handicap – også ifølge børnene selv. Samtidig har forskning blandt større grupper af børn med CP gennemgående fundet, at de oftere end deres jævnaldrende kammerater har psykiske problemer eller adfærd, der tyder på egentlige børnepsykiatriske forstyrrelser. Som lærer er det vigtigt at kende til denne gruppe af problemer, der både kan påvirke barnets indlæring og barnets trivsel i det hele taget.

Angst og depression hører til blandt de mest hyppige psykiske problemer. En anden forholdsvis hyppig gruppe af forstyrrelser er adfærdsproblemer i form af uopmærksomhed og hyperaktivitet. Manglende adfærdshæmning kan minde om ADHD, hvor barnet har svært ved at vente på tur, bryder ind i lege og aktiviteter på upassende måder og gennemgående har svært ved at overholde uskrevne sociale regler. Både de følelsesmæssige forstyrrelser og adfærdsforstyrrelserne kan optræde i forskellige grader fra problemstillinger, der kan håndteres af barnets forældre og fagpersoner alene,

til et omfang der kræver hjælp fra en psykolog eller en børnepsykiater.

En lille andel af børn med CP har børnepsykiatriske problemstillinger inden for området autismespektrumforstyrrelser.

Der kan peges på flere mulige årsager til, at børn med CP oftere har psykiske problemer.

For det første kan hjerneskaden i sig selv gøre barnet sårbart. Der kan være tale om en udviklingskæde, hvor barnets hjerneskade påvirker udviklingen af opmærksomhed og eksekutive funktioner, hvilket over tid kommer til udtryk som både indlæringsvanskeligheder og adfærdsforstyrrelser, som det opleves ved ADHD.

For det andet kan den høje forekomst af psykiske forstyrrelser være udtryk for større belastning i dagligdagen. Børn, som kun har et let motorisk handicap, lever på mange måder på kanten af det normale. Selvom det kan være en fordel, at barnet og kammeraterne ikke tænker over, at barnet med CP er anderledes, kan det samtidig være anstrengende for barnet hele tiden at skulle leve op til de samme krav som sine klassekammerater. Det gælder i særlig grad for de børn, som har et let motorisk handicap og et betydeligt kognitivt handicap. Anstrengelsen ved hele tiden at skulle

leve op til (for) høje krav kan udtrætte barnet og bl.a. komme til udtryk som emotionelle eller adfærdsmæssige forstyrrelser.

For det tredje kan der være tale om et samspil mellem kognitive vanskeligheder og større belastninger. Børn med CP, der går i almindelige skoler, har oftere problemer i de sociale relationer, udsættes for drilleri og mobning eller mangler venner i klassen, således at de fungerer i udkanten af klassens sociale liv. Men de sociale problemer er ikke jævnt fordelt. Det er særligt børn med CP og kognitive vanskeligheder, så som generel psykisk udviklingshæmning, eksekutive vanskeligheder, adfærdsforstyrrelser i form af hyperaktivitet eller manglende adfærdshæmning, som også har problemer i deres forhold til kammeraterne. De kognitive vanskeligheder kan bevirke, at barnet fra starten har lidt vanskeligere ved at begå sig socialt, men over tid kan det sociale handicap blive forstørret, hvis barnet i tilgift bliver holdt ude fra lege og samvær eller bliver drillet.

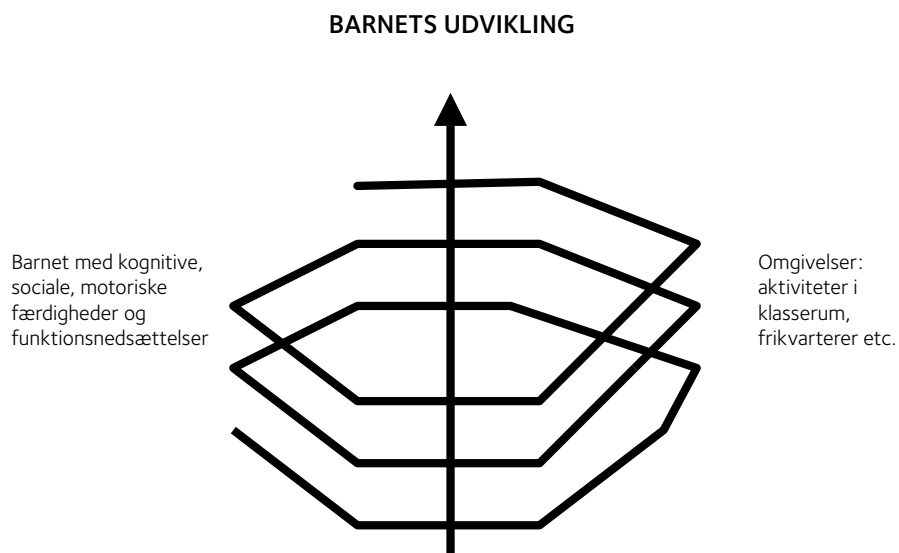
Den skjulte del af handicappet – de kognitive, psykiske og sociale vanskeligheder – kan være mere generende for barnet end det motoriske handicap. Som lærer, i samarbejde med relevante fagpersoner, er der således en væsentlig pædagogisk udfordring i at tage hånd om disse børn.

Den pædagogiske udfordring

Målet med at inkludere barnet med CP i en almindelig skole skal være at sikre barnet de bedst mulige udviklingsbetingelser nu og i fremtiden. Den pædagogiske udfordring er at tilrettelægge konkrete aktiviteter i undervisningen, frikvartererne og efterskoleaktiviteter, så barnet får de mest optimale muligheder for at deltage, på trods af de motoriske, kognitive og/eller psykiske funktionsnedsættelser barnet har.

Mindske uoverensstemmelsen mellem barn og omgivelser

Børn med CP lever deres liv i omgivelser tilpasset børn uden handicap. Det kan f.eks. ses ved, at både skolens bygninger og dens aktiviteter er udformet i forhold til, hvad skolebørn i alderen 6 til 16 år gennemgående kan formå. Den pædagogiske udfordring handler derfor for det første om at mindske uoverensstemmelsen mellem barn og omgivelser gennem fælles udvikling af barn og omgivelser (figur 1).

Figur 1: Udvikling som en gensidig relation mellem barnet og omgivelserne (gengivet efter Bøttcher & Dammeyer: Handicappsykologi. Samfundslitteratur, 2010).

Figuren illustrerer, hvordan barnets udvikling forløber som en gensidig proces mellem barnets forudsætninger og aktiviteter i omgivelserne. Fra starten af skolen møder barnet op og deltager i undervisning og frikvarteraktiviteter med sine særlige forudsætninger i form af kognitive, sociale og motoriske færdigheder og funktionsnedsættelser. Den læring barnet opnår gennem sin deltagelse; både klassisk skolelæring og uformel læring af omgangsformer i skolen, virker tilbage på barnet og er med til at forandre og udvikle barnets færdigheder og funktionsnedsættelser. Barnet bliver i stand til at deltage på nye måder og så videre. Barnet, der ikke kunne læse, begynder nu at kunne læse enkeltord, barnet, der skulle have besked om at sætte sig på sin plads ved timens start,

begynder så småt at gøre det af sig selv, hvorved undervisningen også kan udvikle sig til at rumme nye typer af aktiviteter.

Men udviklingen går ikke automatisk i positive retninger. Det kan også være, at barnet i løbet af sine første måneder i skolen lærer, at skolen er et sted, hvor man bliver uvenner med klassekammeraterne i frikvartererne, eller hvor man skal noget, der er alt for svært. Den pædagogiske ramme er central i forhold til at skabe den positive spiral, hvor også barnet med indlæringsproblemer oplever at lære og trives i klassen.

Det stiller krav til omgivelsernes viden om de forskellige typer af synlige og skjulte vanskeligheder, barnet kan have, og hvordan barnet kan støttes

og de sociale sammenhænge tilrettelægges, så barnet alligevel kan deltage i læring og sociale aktiviteter. For at være en del af klassefællesskabet skal barnet have mulighed for at følge kammeraterne i frikvartererne. Der kan være brug for at rette opmærksomheden på hvilke aktiviteter, barnet deltager og ikke deltager i, samt finde årsager til deltagelsen eller den manglende deltagelse i bestemte aktiviteter eller sammenhænge. Det handler om at kende barnet, stille relevante krav og give det tilpasset hjælp. Her kan barnets forældre, de andre lærere, ens eget kendskab til barnet i undervisningen og eventuelt en psykolog eller neuropsykolog være forskellige kilder til viden om barnet. Det kan også være relevant at spørge barnet selv eller observere barnet systematisk for at få et billede af, hvordan barnet fungerer læringsmæssigt og socialt i forskellige situationer.

At fremme inkludering af barnet med CP

Nogle børn med CP fungerer socialt på lige fod med deres klassekammerater. Men der er en tendens til, at børn med CP oftere fungerer i udkanten af fællesskabet, og at der er brug for eksplicitte tiltag, hvis barnet skal blive en del af klassen. Inkludering er mere end blot placering af barnet i en almindelig skoleklasse. At fremme inkludering af barnet med CP handler om at

fokusere på barnets muligheder for at deltage i såvel undervisningen som i frikvartererne.

Legeaftaler i frikvartererne kan sikre, at barnet med f.eks. motorisk handicap eller behov for strukturerede aktiviteter også har mulighed for at deltage. Motoriske funktionsnedsættelser kan kræve konkrete tiltag, f.eks. at de voksne alene eller sammen med børnene tænker over, hvordan alle, inklusiv barnet med CP, kan være med, eller ved at de voksne organiserer nye aktiviteter, hvor der på forhånd er tænkt over, hvordan barnet med CP kan deltage. F.eks. at man kun må gå i fangeleg, at barnet med CP har et ekstra 'helle' eller at dukkelegen foregår et sted, hvor barnet med CP også kan komme. Børn med eksekutive problemer kan have gavn af, at der arrangeres lege med faste regler. Det handler ikke om at nedtone forskelle, men om at skabe en fælles kultur, hvor man sammen finder på løsninger.

I undervisningstimerne kan inkludering blandt andet opbygges ved at udnytte makkerarbejde, eventuelt hvor en makker kompenserer for barnets funktionsnedsættelser. Især hvis læreren konkretiserer, hvad der er makkerens opgave, har involvering af klassekammerater vist sig at have en positiv betydning for inkluderingen, både fagligt og socialt.

Information til kammeraterne i klassen om eleven med CP

Hvad har klassekammeraterne brug for at vide?

- Hvad er cerebral parese? Forklaringen skal være konkretiseret og tilpasset børnenes alder. I de mindre klasser kan fokus med fordel ligge på, hvad klassekammeraten med CP kan og ikke kan. I mellemstore og større klasser kan forklaringen udbygges med årsagsforklaringer, eventuelt efter en forudgående snak med barnets forældre, så den rigtige historie kendes. Når hjerneskaden skal nævnes, kan det være godt at lægge vægt på, at det kun er en mindre del af hjernen, der er ramt, f.eks. ved at barnet med CP inden fødslen fik en blødning i hjernen, som gav først et sår inde i hjernen, som siden voksede sammen og gav et ar.
- Ligheder mellem børn med CP og andre børn.
- Hvordan er man en god kammerat for et barn med CP? Hvad synes kammeraten med CP, det er rart at få hjælp til, og hvad vil han/hun gerne selv klare?

Hvor kan man få mere information om undervisning af børn med CP?

Dette hæfte har som hovedformål at give undervisere en baggrundsviden om CP, og samtidig fortælle hvilke forudsætninger elever med denne diagnose har for skolearbejdet og det sociale liv i klassen. Som underviser kan der imidlertid være behov for flere oplysninger af mere detaljeret art. Vi

har herunder samlet en række kontaktdata, hvor man som lærer kan få mere at vide om f.eks. undervisningsmaterialer, hjælpemidler m.v.

Det er altid en god idé at indhente flere oplysninger hos kommunens PPR-rådgivere.

Undervisningsministeriet

Særligt tilrettelagte aktiviteter og specialpædagogisk rådgivning
www.uvm.dk/uddannelse/folkeskolen

Hjælpemiddelinstitutet

Tekniske og pædagogiske hjælpemidler
www.hmi.dk

Servicestyrelsen/VISO

Social viden om børn og unge, handicap m.v.
www.servicestyrelsen.dk/viso

Videnscenter for Handicap og Socialpsykiatri (ViHS)

ViHS er et stort fællescenter under Servicestyrelsen, der omfatter 13 videnscentre og tre vidensnetværk.
www.servicestyrelsen.dk/vihs

Spastikerforeningen

Rådgivning, kurser, information og netværk. Spastikerforeningen har desuden etableret et informatørkorps af yngre spastikere, der efter behov holder oplæg i skoleklasser og på uddannelsessteder om det at leve et liv som spastiker. Opdateret liste findes på Spastikerforeningens hjemmeside.
www.spastikerforeningen.dk

Om Spastikerforeningen:

Spastikerforeningen er en handicappolitisk interesseorganisation, som arbejder for at mennesker med cerebral parese (spastisk lammelse) får mulighed for at leve et godt og spændende liv på egne præmisser.

Vores mål er, at de 10.000 mennesker, der i Danmark lever med cerebral parese, får de samme muligheder i samfundet som andre. En helt afgørende forudsætning herfor er god skolegang. Et godt og vellykket grundskoleforløb er platformen for et godt ungdoms- og voksenliv med videre uddannelse og arbejde.

Som forening støtter og vejleder vi spastikere og deres pårørende og er en aktiv medspiller i velfærdsdebatten. Desuden arbejder vi med oplysning til fagfolk, som kan hente mere viden om mennesker med cerebral parese.

Blandt meget andet tilbyder Spastikerforeningen: Telefonrådgivning, netrådgivning, kurser, netværk, information og ferieophold. Foreningen har også et informatørkorps, bestående af yngre voksne spastikere, som blandt andet holder foredrag på skoler om at leve et liv med cerebral parese.

Spastikerforeningen har et landsdækkende net af lokalafdelinger samt en ungdomsafdeling, der gennemfører selvstændige aktiviteter.

Alle kan blive medlem af Spastikerforeningen også fagfolk, virksomheder, institutioner og organisationer.

Læs mere om Spastikerforeningen på foreningens hjemmeside:
www.spastikerforeningen.dk

Spastikerforeningen

